

NEMIS TILINI CHET TILI SIFATIDA O‘QITISHDA TINGLAB TUSHUNISHNING DIDAKTIK ASOSLARI VA PROGRESSIYA TAMOYILLARI.

Saidova Maxsudaxon Abbasovna

*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti mustaqil izlanivchisi, Oriental
universiteti katta o‘qituvchisi*

ORCID: 0000-0002-5087-6209, E-mail: makhsudakhon78@gmail.com,

Tel: 998909528514

Annotatsiya. Tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish nemis tilini chet tili sifatida o‘qitishda eng murakkab vazifalardan biridir. Mazkur maqolada tinglab tushunishni o‘qitishning didaktik asoslari tizimlashtiriladi va darsliklardagi eshitish mashqlarini baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Tadqiqotda xususan, autentiklik, spontanlik, progressiya va mashq turlari kabi parametrlarga e‘tibor qaratilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tayyorlovchi, nazorat qiluvchi va nutq ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan mashqlar uyg‘unligi barqaror kompetensiya shakllanishida muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: tinglab tushunish, DaF didaktikasi, autentiklik, progressiya, darslik tahlili, kommunikativ kompetensiya

Annotation. Die Entwicklung der Hörverstehenskompetenz gehört zu den anspruchsvollsten Aufgaben im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. In diesem Artikel werden die didaktischen Grundlagen des Hörverstehens systematisiert und Kriterien zur Bewertung von Hörübungen in Lehrwerken entwickelt. Der Fokus liegt auf Parametern wie Authentizität, Spontaneität, Progression und Übungsarten. Die Ergebnisse zeigen, dass die Kombination von vorbereitenden, kontrollierenden und produktionsorientierten Übungen für die stabile Kompetenzentwicklung entscheidend ist.

Schlüsselwörter: Hörverstehen, DaF-Didaktik, Authentizität, Progression, Lehrwerksanalyse, kommunikative Kompetenz

Abstract. Developing listening comprehension competence is one of the most complex tasks in teaching German as a foreign language. This article systematizes the didactic foundations of teaching listening and develops criteria for evaluating listening exercises in textbooks. The study focuses on parameters such as authenticity, spontaneity, progression, and exercise types. The results indicate that the combination of preparatory, controlling, and production-oriented exercises is crucial for stable competence development.

Keywords: listening comprehension, DaF didactics, authenticity, progression, textbook analysis, communicative competence

Kirish. Tinglab tushunish nemis tilini chet tili sifatida o'qitishda eng murakkab ko'nikmalardan biridir. Nutq va yozish kabi mahsulotga yo'naltirilgan ko'nikmalardan farqli o'laroq, eshitish jarayoni o'tkinchi va tezkor bo'ladi: til ma'lumotlari darhol o'tib ketadi, real kontekstda takrorlash imkoniyati cheklangan va ma'lumotlarni qayta ishlash katta vaqt bosimi ostida amalga oshiriladi. O'quvchi akustik signallarni segmentlash, sintaktik tuzilmalarni qayta tiklash, leksik birliklarni aniqlash va ularni situativ kontekst bilan bog'lashga majbur bo'ladi [Field, 2008, 350]. Shu ko'p qavatli jarayon tinglab tushunishni yuqori darajadagi kognitiv faoliyatga aylantiradi.

Kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim modellari va xalqaro referens tizimlariga o'tish bilan tinglab tushunishning ahamiyati oshdi. Turli darajadagi imtihonlar nafaqat til bilimlarini, balki global va detalga asoslangan eshitish qobiliyatini ham baholaydi. Shu bois tinglab tushunishni o'qitish faqat audio materialni eshittirishdan iborat bo'lmagan tizimli didaktik yondashuvni talab qiladi [Rost, 2011, 320].

Amaliyotda esa tinglab tushunish mashqlari ko'pincha faqat nazorat savollaridan iborat bo'lib, ular matnni tushunishni tekshirishga qaratilgan. Tinglash strategiyalari, masalan, mazmunni oldindan taxmin qilish, kalit so'zlarni aniqlash yoki tushunilmagan qismlarni qayta ishlash qobiliyati yetarlicha rivojlantirilmagan. Shuningdek, matnlarning murakkabligi

bosqichma-bosqich oshirilmaydi, natijada o'quvchilar ba'zan ortiqcha yuklangan yoki yetarlicha rag'batlantirilmagan bo'lishadi.

Tinglash materiallarini tanlash masalasi ham markaziy ahamiyatga ega. Didaktik ishlov berilgan matnlar va autentik yozuvlar o'rtasidagi muvozanat aniq belgilanishi lozim. Soddalashtirilgan matnlar kirish uchun qulay, lekin autentik materiallar real kontekstga yaqin tushunish kompetensiyasini rivojlantiradi [Field, 2008, 350].

Mazkur maqola ikki asosiy maqsadni ko'zlaydi: birinchidan, tinglash vaziyatlarini nazariy jihatdan xarakterlash; ikkinchidan, darsliklarda tinglab tushunish mashqlarini tahlil qilish va baholash mezonlarini ishlab chiqish. Shu yerda e'tibor, xususan, kommunikatsiya shakli, spontanlik, autentiklik, progressiya va mashq turlariga qaratiladi.

Metodologiya. Tadqiqot sifat-tavsifiy tahlil usuliga asoslanadi. Tinglab tushunish kompetensiyasi bo'yicha ilmiy manbalar tahlil qilindi va turli darsliklardan namunalar olinib, tinglash mashqlarining strukturaviy xususiyatlari aniqlangan.

Analiz mezonlari:

- Kommunikatsiya shakli (bevosita vs. bilvosita)
- Spontanlik darajasi (spontan vs. tayyorlangan)
- Autentiklik (haqiqiy vs. didaktik ishlov berilgan)
- Progressiya
- Mashq turlari (tayyorlovchi, nazorat qiluvchi, nutqga yo'naltirilgan)

Natijalar. Tinglashning kommunikatsion shakllari asosan ikki turdagi tinglashni o'z ichiga oladi: bevosita (face-to-face) va bilvosita, ya'ni audio yoki video vositalar orqali. Bevosita tinglash ko'pincha sinf ichida sodir bo'ladi va dialogik tuzilishga ega, bu esa tezkor javoblar va situativ moslashuvga imkon beradi. Bilvosita tinglash esa intervyular, suhbatlar, munozaralar, reportajlar va yangiliklar kabi turli matn turlarini taqdim etadi. Bu o'quvchilarning leksik repertuarini kengaytiradi va madaniy kontekstni tushunishga yordam beradi [Rost, 2011, 320].

Spontanlik va autentiklik: Spontan nutq ko‘pincha ellipslar, takrorlar, o‘z-o‘zini tuzatish va og‘zaki elementlarga boy. Tayyorlangan matnlar esa aniqroq tuzilishga ega va yaxshiroq izchillikni ta‘minlaydi.

Tinglab tushunish mashqlarida progressiya tizimli bo‘lishi muhim: avval oson va tuzilmali matnlar, keyin murakkab va autentik materiallar. Mashqlar uch bosqichda bo‘linadi: tayyorlovchi, nazorat qiluvchi va nutqga yo‘naltirilgan. Faqat matn tushunilishini tekshirish yetarli emas; produktiv elementlar qo‘shilganda tinglab tushunish kommunikativ kompetensiyaga integratsiyalanadi [Field, 2008, 350].

Muhokama. Tinglab tushunish passiv jarayon emas, balki faol ma‘no qurishdir. O‘quvchi nafaqat matnni eshitadi, balki uni tahlil qiladi, kontekst bilan bog‘laydi va o‘z nutqida qo‘llashga harakat qiladi. Shu sababli darsliklar turli tinglash vaziyatlarini, madaniy mazmuni va tinglashni nutq bilan bog‘lashni o‘z ichiga olishi lozim. Masalan, bevosita tinglashda dialogik vaziyatlar orqali o‘quvchi tezkor javob berishni o‘rganadi, bilvosita tinglash esa real hayot matnlaridan olingan materiallar bilan o‘zaro aloqani kuchaytiradi [Field, 2008, 350]. Shuningdek, tinglab tushunish mashqlari faqat matnni tushunishni tekshirishdan iborat bo‘lmasligi, balki tayyorlovchi, nazorat va nutqga yo‘naltirilgan mashqlar kombinatsiyasini o‘z ichiga olishi muhim. Bu o‘quvchining nafaqat passiv eshitish, balki olingan ma‘lumotni tahlil qilish va kommunikativ maqsadlarda ishlatish ko‘nikmasini rivojlantiradi [Rost, 2011, 320].

Xulosa. Tinglab tushunish – kompleks, strategik boshqariladigan jarayon bo‘lib, kognitiv, lingvistik va kontekstual komponentlarni birlashtiradi. Samara berishi uchun:

- Matnlar ehtiyotkorlik bilan tanlanishi, autentik va didaktik materiallar uyg‘unligi;
- Progressiya aniq belgilanib, o‘quvchi bosqichma-bosqich rivojlantirilishi;
- Mashqlar tayyorlovchi, nazorat qiluvchi va nutqga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Tinglab tushunish mashqlari turli vaziyatlar va matn turlari bilan boyitilganda, o‘quvchilar interkultural kompetensiyani ham rivojlantiradi. Bu esa nafaqat til ko‘nikmalarini, balki real kommunikatsiya qobiliyatini mustahkamlaydi. Kelajakda empirik tadqiqotlar turli mashqlar kombinatsiyasining o‘quv natijalariga ta‘sirini chuqurroq o‘rganishi muhimdir [Field, 2008, 350; Rost, 2011, 320].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Bimmel P., Rampillon U. *Lernerautonomie und Lernstrategien*. – München: Langenscheidt, 2000. — S. 215.
2. Field J. *Listening in the Language Classroom*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. — P. 350.
3. Helbig G., Götze L., Henrici G., Krumm H.-J. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*. – Berlin: de Gruyter, 2001. — S. 480.
4. Rost M. *Teaching and Researching Listening*. 2nd edition. – London: Pearson, 2011. — P. 320.
5. Vandergrift L., Goh C. *Teaching and Learning Second Language Listening*. – New York: Routledge, 2012. — P. 290.
6. Abbasovna S. M. Die Entwicklung der pragmatischen Kompetenz durch Hörverstehen bei den Studierenden im DaF //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – S. 477- 481.
7. Abbasovna S. M. The Development of Pragmatic Competence Through Listening Comprehension in Students of German as a Foreign Language //International Education Trend Issues. – 2025. – T. 3.– №. 1. – P. 18-25.